

Helge Magnuson
Vretlundsgatan 6
632 27 Eskilstuna
Tel. 016/13 17 54

N å g r a a n t e c k n i n g a r

o m

H Ö G B O B R U K

Författare ?

Till Tornd Wey 20/1 1973 av Helge M.

(Fått 2 ex till: 6/3 1959)

Till Jan K. 820104

Högbo socken jämte Sandvikens köping ha' en folkmängd av omkring 13.000 personer (därav Högbo för sin del något över 1100). För 100 år sedan hade Högbo 700 invånare, som sedermera ökades sålunda: 1840 - 783; 1850 - 794; 1860 - 1061; 1870 - 1611; 1880 - 2825; 1890 - 4136; 1900 - 7183; 1910 - 8.896 och 1920 - 9.987 personer. Dessa ur "Sveriges officiella statistik" hämtade siffror visa oförbart, att tillkomsten av Sandvikens järnverks Aktiebolag har skapat den betydliga folkökningen i Högbo för de sista 50 åren.

Högbo var fordom en del av Ovansjö socken av "Gestringeland", som landskapet kallas i en gammal landslag eller "Gestrickeland", som det skrevs på 1600-talet. 1622 avskildes Högbo från moderförsamlingen. Eget pastorat blev Högbo 1869, jämlikt K. Resolutionen d. 28/10 1864.

Såsom kapellförsamling omfattade Högbo enligt "L.E. Åhrman, Beskrifning öfver Provinsen Gestrikland", tryckt 1861, Högbo bruk, Högbo Öfreby, Östanby, Westanby samt Säfveränge by och innehöll i inägor 3284 tld, 22 kappl., i skogsmark 14.465 tld, 4 kappl. och i "myror" och mossar 2.879 tld, 3 kappl.

Den första kapellbyggnaden låg i Westanbyn och invigdes d. 18/9 1622 av ärkebiskopen P. Kenicius. År 1770 flyttades kapellet och uppbyggdes på sin nuvarande plats. "Större delen av skrudar och prydnader i kapellet äro förärade af Bruksägaren, som ock till det mesta lönar Prästen", heter det i Hülphers beskrivning över landskapet. Detta bekräftas jämväl av Henschens Erkestiftets matrikel 1860: "Capellpredikant tillsättes af ega-ren till Högbo bruk i samråd med Capellaget". Nu är förhållandet annor-lunda i och med 1918 års prästlönereglering.

Då, d.v.s. för 70 år sedan, beräknades kapellpredikantens lön - ja, han var jämväl skollärare - till 660 Rdr (den kontanta lönen var 255 Rdr) jämte bostad och fri vedbrand m.m.

Pastor på den tiden hette Pehr Johan Hedlund, f. 1830 och son till en "Mästersmed". Han befordrades sedermera - 1881 - till kyrkoherde i Norrbo.

Bland "gamla tidens" präster i Ovansjö och Högbo kunna nämnas kyrkoherdarne Carl Samuel Hedman och dennes efterträdare Johan Lexelius. Den förstnämnde f. 1704, d. 1761, hade förut varit rektor i Claræ schola och komminister i Stockholm. Han omtalas "som en mycket berömlig man"; han skänkte ju ock icke mindre än 6.000 daler till kyrkobyggnaden i Ovansjö och till åminnelse av sin utomordentlige man lät änkan, Helena Vougt, uppsätta en minnestavla över honom i sandsten vid södra kyrkdörren. Han utgav följande skrifter: "Grammatica Latina contracta, Sthlm 1759, Predi-kan på 5:te söndagen i Fastan eller Rätta Christnas frimodiga försvar mot

de galne och oförståndige menniskor, 1736 samt Likpredikan öfver Öfwersten A. Hjerta, Sthlm 1754".

Hedmans efterträdare, Lexelius, utgav också en likpredikan över Anna Christina Mackay med rubriken "Guds barns härliga ro och stillhet under Guds hjälp och salighetssköld".

Högbo marknad var enligt Hülphers privilegierad att årligen hållas den 25 augusti, vilken tid sedermera ändrades till den 2 oktober; å den samma salubjödös mest hästar och slaktboskap. "Handel med andra Landtmannaprodukter", heter det, "är ej betydlig. Ifrån skogsbygden aflåtas dock några Victualier."

Den namnkunnige författaren säger vidare om denna trakt: - - "Plantager gifwas inga serdeles utom i Trädgårdar hos Ståndspersoner; de vanligaste äro Potatoes, Kol, Rofwor och Rötter".

Bland de många fiskeslag, som funnos därstädes nämner H. en sort "som säges hafwa fötter och metas, men då de slippa af kroken, springa up i träden (en s.k. Hornfisk - Lacerta palustris", d.v.s. en vattenödla,).

Liksom nu var människan på den tiden utsatt för sjukdomar och andra plågor. Bland sjukdomar nämner Hülphers "Häll och Styng, Rosen, Moderpassion och Gicht" ävensom under vissa år frossa.

Och rovdjuren voro minsann då ganska närgångna. På 1860-talet var björnen så långt söderut icke sällsynt. "Mera allmän inom rofdjursklassen", säger förutnämnde Åhrman, "är dock Loen, som tyckes finnas i icke obetydligt antal. Varg förekommer hela året om" - och särskilt sommartiden till kännbar förödelse bland getter, får och ungboskap.

Inom Högbo kapellag fanns vid 1857 års slut:

i Kyrkokassan	Rdr 60:78
" Fattigkassan	" 36:44 och
" Skolkassan	" 133:63

Högbo bruk

i en av socknens först bebyggda delar och vid det vattendrag, som sammanbinder de små sjöarne Öjaren och Jädran, leder sitt ursprung från år 1659,

då K. Bergskollegium den 4 november för "Högbo hammarbruk i Gestrikeland och Ofwansiö sokn på skatteägor belägit" utfärdade följande.

Privilegium för Bergmästaren Oloff
Larsson på een Hammar i Högbo.

Wij underskrefne etc. Giöre witterligitt, at oss hafuer Bergmästaren Ehrebohren och Wäll:^{tt} Oloff Larsson supplicando föredragit huruledes han ähr sinnader uthi Högbo Ströhm 2 mihl ifrån Giäfle et Järnbruuk, Nembl:ⁿ först een Hammar, och sedan ther han i negden förmodeligen kan finna någon Malm, een Massugn at inrätta, ödmuikeligen begärandes ther på vårt tilständh och privilegium. Så emedan vårt Embete eenkannerligen åligger draga ther omsorg före at alle Reale Ströhmar måge til Chronones nytta bebygde och excoleradhe warda, och Wij af Cammar-Rådetz och Assessorens Wällbohrne Her Jesper Krusbiörns, och Bergmästarens Claes Depkens attest förnimme thersammastädes til et sådant wärckz inrättandhe wara godh lägenheet, och ingen therigenom kunna praeiudiceras, Ty wele wij på Kongl. M:^{tz} och Embetes wägnar här med förinna och effterlåta honom uthi bend:^e Högbo Ströhm een Hammar at uprätta, och then sedan för sig och sine Arfuingar (oläsligt ord) omolesterat drifua, bruka och behålla, så länge han och the kunne hålla wärcket gående och wid macht. Och på thet han sin bekostnad någorledes må til godo niuta, wele wij honom förinna Trij åhrs frijheet för Hammarskatt, räknandes ifrån then tijden då wärcket aldeles bli-fuer färdigt och kommer til gångz, niutandes så han som andre Bruukzfö-waltare uppå sitt nödtorftige Bruukzfolck frijheet för utskrifning och annat som Bergzprivilegierne i sig sielf förmå och innehålla. Ther alle som thetta angåhr etc. etc.

E.F.

J.K.

Ph.B.

N.K.

Järnstämpeln beständes till "en drufwa med 2 qwistar".

Den 30 maj 1660 förständigades samme Olof Larsson "at inställa med hammarbyggningen, til dess han med skatteäganden om grunden öfwerenskommit" (enligt Harmens register).

För den nedre hammaren utfärdades den 27 Oktober 1666 följande.

Privilegium för Bergmestaren Oluf
Larsson på een hammar i Högboo
Sochn och Giästrijklandh.

Wij Underskrefne Sweriges Rijkets Rådhs Praesident och Kongl. Bergs Collegij Assessores, Giöre Witterligit, at såsom Bergmestaren W. ^{de} Oluf Larsson har oss Supplicando giffwit tilkänna, huruledes han är sinnat, at uprätta een ny hammarbyggnadh, iämplte den förre sin hammar i Högboo och Giästrijklandh belägen, begärandes ödmiukeligen medh Wårt Privilegio derpå at försedder bliffwa; Huarföre och emedhan Wij aff Bergmestarens Wällb. ^{de} Johan Funchs honom giffne mutsedell och attest ähre Underrättadhe Wordhne, at ingen igenom sådant hans förehaffwandhe skall praejudiceras, eftersom ther finnes godh lägenhet medh skoug, och elliest har samma Hammar aff then förrige damb sin wattudrächt: Ty wehle på Kongl. M. ^{tz} Wår allernädigste Konungz och Herres, samt dragande kall och ämbetes Wäggar, Wij honom här medh efterlätit och bewilliat hafwa, medh samma hammarbyggnadh at fortfara, och then sedhan för sigh och sine arffwingar omolesterat bruka och driffwa under samma willkor, som then förre, och Kongl. Bergzordningarne i gemehn om sådane Wärc innehålla och förmå, åtniutandes til sin omkästnadz ersättiandhe Sex års frijheet för affgifften ther aff til Kongl. M. ^t och Cronan, ifrån then tiden tillrächnandes, som Wärcet blifr färdigt och kommer til gångz, Efter huike frijheetz åhr han Cronan thes tilbörliche rättigheet deraff giöra och erläggia skall, så länge han widh macht hålles och Kongl. M. ^t thes hammarskatt ther aff haffwa kan. Ther alle som thetta angår, wette sigh at efterrätta. Til yttermera wisso är thetta etc.

L.S.

Lorentz Creutz

Gustaf Duwall

Philip Bonde

/ Nills Kanterhielm

I Harmens omförmälda Bergskollegii register inhämtas därefter:

1671 d. 12 decemb. rekommendation til Hans Kongl. Maj:tt för bergmästaren Olof Larsson at blifwa befriad för knektehållet wid thetta thes bruk Regist. fol. 202.1.

1683 d. 7 december til Hans Kongl. Maj:tt jntercession för secreteraren Hogg, om lindring uti 1681 åhrs contribution af thetta bruk. Regist. pag. 576.

1745 d. 20 Junii til bergmästaren Jacob Fischer at til wissa skogsören taxera en skogstract emellan åhn Jädran, Jerbo byeskog och Uggebo byeskillnad, then kongl. collegium för godt funnit, thetta bruk underlägga Regist. pag.?

1749 d. 17 februa. resolution angående bättre rätt "til kohlhandel än Forsbacka bruk ifrån Wästbygge by i Wahlbo sokn". Resol. b. pag. 39.

1750 d. 12 december "at smidet wid Olof Eliessons andel" i denna hammare får ökas med 18 $\frac{8}{9}$ dels Skpp:d Resol. b. pag. nästefter 68. (Blyertsanteckningar).

1750 d. 12 dec. utslag om tilökning i smidet för Hierta wid Högbo hammare.

1751 d. 27 april. Dom emellan Forsbacka, Högbo och Mackmyre hammarägare ang. bättre rätt "til kolhandel" ifrån Bäck och Westbygge byar i Gestrikland. Res. b. p. 81.

Högbo bruk. (forts. av registret).

1797 den 11 September Kongl. Bergs Collegii Protocolls Utdrag, som tillägger detta bruk rättighet "at så wäl för i år som hädanefter årligen uppköpa 400 skpp. Tackjern från Wester Bergslagen". Resol. B. fol. 642.

1817 den 22 December. Utslag ang. "den Recognitionsafgift, som kommer at erläggas af de under Bruket samt Edske masugn upplätne Krono Allmänningar i Ofwansjö och Thorsåkers socknar". Res. B. 1495.

1821 den 7 Mars. Kongl. Kammar- och Bergs Collegiernes Utslag ang. Recognitionsskogarnes användande.

1838 den 17 December. B.C. Utslag uppå Bruksägarnes derom gjorda ansökning och i enlighet med Kongl. Maj:ts den 26 oktober detta år utfärdade Nådiga Kungörelse, angående tillökning af $\frac{1}{3}$ uti Brukets stångjerns-smide mot $1\frac{1}{2}$ skpp:d hammarskatt för hundra eller 600 skpp:d mot 9 skpp:d hammarskatt; blifvande alltså f.o.m. 1839 sammanräknade årliga stångjernstillverkningen å de vid Högbo bruk varande 4 Härdar 2 Hamrar 2.400 skpp:d, hvarföre med förvandling af den för en del deraf hittills varande recognitionsafgift till dubbel hammarskatt, 29 skpp:d hammarskatt skall erläggas.

1840 den 15 Febr. Ett Kongl. Bref, som tillåter Högbo Bruks ägare

att utöfver hammarskatten vågföra de 400 skpp:d Stångjern, som vid Bruket under smidesåret 1839 blifvit öfver Privilegierne tillverkade, mot erläggande derför af sex skpp:ds hammarskatt.

Enligt gjord anmälan på grund af Kongl. Förordningen den 27 April 1846 har detta Bruk f.o.m. smidesåret 1848 öfvergått till oinskränkt tillverkning.

Edske masugn

i Gestrikland på "skilnaden" emellan Torsåkers och Husby socknar.

1673 d. 19 novemb. resol. per. ex. prot för bergmästaren Olof Larsson, "at niuta 6 års prolongation" af friheten för denna masugn. Regist. fol. 325.1.

1697 d. 9 janua. till bergmästaren Scheffer, angående assessoren Tillas ansökning, "om participation i Bits- (Bisp) bergs grufwa til denne masugns förnödenhet" Registr. pag. 13.

1702 d. 16 decemb. bergmästaren D. Leijel befallles taxera någre skogstracter för Edske masugn. Regist. pag. 1011.

1739 d. 31 janua. resolution angående 8 d. s:mt skogsrecognitionsafgift, som innehafwaren af thenne masugn åhrligen kommer til Kongl. Maj:tt och cornan at erlægga för then cronoalmänningstract, som thenne masugn åhr 1702 tildeltes. Resol. b. fol. 62.

Genom Bergskollegii utslag d. 12 December 1750 förklarades Edske masugn som oskiljaktig från Högbo.

År 1858, då Konsul G.F. Göransson löste problemet att tillverka stål efter bessemermetoden, anlades vid Edske masugn 2 st. bessemerugnar samt sedermera vid Högbo en räck- och tvenne knipphammare, drivna med vattenkraft, varjämte en större ånghammare, en ångräckhammare och en ångknipp-hammare igångsattes.

Av ålder har vid Högbo bruk funnits ett bergsmanssmide, som innehades av några (sedermera 2) personer, och vilket genom Bergskollegii resolution d. 12/2 1750 bestämdes till 25 skepp:d, som utsmiddes vid brukets verkstäder mot särskild hammarskatt. Detta smide inköptes sedermera av bruksägaren.

Beträffande Högbo järngruva lämnar Hülphers följande beskrivning: den "upfanns af Assessoren Dan. Tillas 1684 och skall haft god Malm; bröts ock en tid för Biskopinnan Cath. Bröms räkning, men lades öde efter några år; upfordringskonsten gick då med wäder. 1760 uptogs denna Grufwa af et Bolag, som bygde wattukonst med 4000 alnars Stånggång til Jädran, men måste efter några år lemnas öde, och säges blifwit drifwen till 25 fannars djup".

Den har emellertid sedermera blivit bearbetad och lämnade t.ex. år 1860 900 skepp:d uppfordrad malm.

Bland forna ägare till Högbo bruk märkes fru Catharina Bröms, änka efter biskop Carlsson i Västerås samt hennes arvingar; dessa senare sålde bruket 1732 till hovrådet Mart. Martens och 4 år därefter kom det genom bördsrätt i händerna på överste Hans Hierta. Denne var född 1688, blev löjtnant vid livgardet, kammarherre och avgick ur militärtjänsten med överstes avsked. Han deltog i Karl XII:s krig, sårades vid Fraustadt och Holovzin samt blev fången vid Poltava, varefter han vistades 13 år på olika platser i Ryssland. Återkommen till Sverige 1722, kom han sedermera, som förut är nämnt, att år 1736 bosätta sig på Högbo bruk, vilket han betydligt framdrev. Han gick ur tiden 1754 och ligger begravnen i egen byggd grav i moderförsamlingens, Ovansjö, kyrka. Han var gift med friherrinnan Catharina Cederström f. 1708, d. 1791, och dotter av friherre Olof Cederström på Högbo och Christina Margareta Silfverklou. Hans maka vilar även i gravkoret i Ovansjö kyrka, liksom även sonen, kammarherren Hans Hierta, d. 1779 och dennes bägge fruar, friherrinnorna Christina Siöblad, d. 1769 och Charlotta Hierta, d. 1778 och dotter av generallöjtnanten, friherre Carl Hierta.

Bruket innehades in på 1800-talet av släkten Hierta, som sålde det samma till grosshandelsfirman Daniel Elfstrand & Comp. i Gävle.

År 1862 ägdes Högbo bruk av konsul G.F. Göransson i Gävle, som samma år försålde bruket till det nybildade Högbo stål- och jernverksaktiebolag.

Den 15 januari 1862 inlämnades nämligen till Kongl. Civil Departementet en så lydande skrivelse:

"Den svenska jernhandteringen har hittills till största delen inskränkt sig till beredande af råmaterial och den har i allmänhet bedrifvits på ett sätt, som medfört en betydlig kostnad. Dels har tillverkningen utöfwats till det mesta wid smärre verkstäder, dels har sjelfva tillverkningsättet medfört en större åtgång af träkol än som begagnande af andra metoder uppkommer, hwilket haft till följd en hög tillverkningskostnad.

En förändring härutinnan torde derföre wara af behofwet påkallad, såwida svenska jernhandteringen skall kunna täfla med den utländska, och en sådan förändring måste åstadkommas genom inrättandet af verkstäder och genom införandet af tillverkningsmetoder, som motswara nutidens fordringar, hwarjemte icke bör lemnas ur sigte nödvändigheten att inom landet utbilda tillverkningar af jernmanufacturarbeten - en branche, som här inom landet icke på långt när hunnit den utveckling, som landets tillgång på goda och utmärkta jernsorter bordt medföra.

Anledningen till nämnda missgynnande förhållanden har efter vår tanka

bestått hufwudsakligen uti brist på kapitaler hos enskilda personer, tillräckliga att bestrida de stora kostnader, som erfordras för anläggning af jernwerk, motsvarande nutidens fordringar.

I anseende härtill hafwa undertecknade öfwerenskommit att bilda ett Bolag för att med förenade krafter kunna åstadkomma sådana verkstäder och begagna sådane tillverkningssätt som wi härofwan antydt och hafwa wi för detta öfwerenskomna Bolag antagit den ordning som wi härmed till Eders Kongl. Maj:t nu ingifwa; anhållande wi i underdånighet, att Eder Kongl. Maj:t täcktes å samma Bolagsordning meddela nådig stadfästelse.

Med djupaste, undersåtliga wördnad, trohet och nit framhärda.

Stormägtigste Aller Nådigste Konung Eders Kongl. Maj:ts underdånigste, tropligtigste tjenare och undersåter

G.F. Göransson

å egne och Herr P. Elfstrands wägnar

Filip Bergendal

J. Michaeli

A.Fr. Luth

J.W. Petré

A.A. Beckman

Efter vederbörlig behandling avgavs följande "Kongl. Maj:ts Nådiga Resolution uppå en af Bruksegaren Fredrik Göransson för egen del samt såsom ombud för Grosshandlanden Per Elfstrand, t.f. Borgmästaren J.W. Petré, Grosshandlanden A.F. Luth, Grosshandlanden Joseph Michaeli, Bruksegaren Filip Bergendal och vice Häradshöfdingen O.A. Beckman i underdånighet gjord ansökan, att som sökanderne bildat ett bolag, under benämning af "Högbo Stål- och Jernverks Aktiebolag", i ändamål att vid Högbo bruk i Gefleborgs län och åtskilliga andra ställen utöfva tillverkning af jern och stål samt jernvägsmateriel och annat manufaktursmide, Kongl. Maj:t måtte tackas i Näder stadfästa det af bolaget den 4 innevarande månad antagna, den underdåniga ansökningen bifogade, förslag till ordning för bemälda bolag. Gifven Stockholms slott den 31 Januari 1862.

Kongl. Maj:t har i Näder låtit denna underdåniga ansökning sig föredragas och finner, efter pröfning af det ingifna förslaget, godt härmed i Näder fastställa följande

Bolagsordning

för etc. - - - - - ,
 vars sista eller 31:sta § hade följande lydelse:

Denna Bolags-ordning skall, i öfverensstämmelse med 1 § i lagen angående Aktiebolag af den 6 oktober 1848, företes hos Ofvansjö, Thorsåkers och Årsunda socknars Tingslags Häradsrätt för intagande i dess protokoll och för införande i allmänna tidningarne för underrättelse om Bolaget, hvarjemte skall på enahanda sätt förfaras vid sedermera möjligen skeende förändringar af Bolagsordningen; Hvilket vederbörande till underdånig efterrättelse länder.

Datum ut supra.

Carl
 (Sigill)

/ G. Lagerstråle.

Enligt angivna bolagsordning hade Högbo stål- och jernverks Aktiebolag till ändamål att efter förvärvande av ägande- eller dispositionsrätt, vid Högbo bruk i Gefleborgs län och andra ställen inom orten, som därtill vore lämpliga utöva tillverkning av stål och järn samt järnvägsmaterial och annat manufaktursmide.

Styrelsen skulle hava sitt säte å Högbo bruk. Aktiekapitalet skulle utgöra 3.600.000 Rdr rmt, fördelat på 2000 aktier, varje å 1.800 Rdr rmt. Av aktierna, ställda på viss eller "den på hvilken han sin rätt öfverläter" skulle hälften vara prioriterade och andra hälften oprioriterade.

Styrelsen skulle bestå av 5 styrelseledamöter med 2 suppleanter.

Kallelse till bolagsstämma skulle försiggå genom kungörelse i "Sveriges officiella tidning" 3 gånger, och första gången minst en månad före stämman.

Ordinarie bolagsstämma skulle hållas å Högbo i juli månad.

Denna bolagsordning, upprättad i enlighet med föreskrifterna i 1848 års aktiebolagslag, är för öfrigt väl skriven samt klar och tydlig i alla sina detaljer.

Den första, av bruksdisponenten G.F. Göransson underskrivna, styrelseberättelsen, varav ett separatträck från år 1908 finnes i K. Biblioteket, för 1862 - 1863, är synnerligen intressant och lyder som följer:

"Med anledning af 23 § i Bolagsordningen får Styrelsen afgifva följande berättelse:

Sedan bolaget beslutat, att den nya anläggningen för tillverkningen af Stål och Jern efter Bessemersmethod, samt för sådane products bearbetning skulle läggas på westra stranden af Sandviken vid Storsjön samt att

en kanal för att ditleda nödig wattenkraft skulle grävas från Jädraån, började genast underhandlingar dels att emot jord, tillhörig Högbo Bruk få tillbyta sig en del af för anläggningen behöflig mark, som icke redan tillhörde Bolaget dels att af kringliggande jord- och strandegare vid Jädraån erhålla tillåtelse att upptaga Kanalen och få slå en Damm för att höja wattnet i Jädran 2 fot öfver den dåvarande wattenytan.

Dessa underhandlingar mötte, som lätt kan inses, stora svårigheter och mycket motstånd hos kringboende Allmoge, men slutligen lyckades dock Styrelsen att på någorlunda billiga vilkor få dessa svårigheter häfda och öfverenskommelsen intecknad i wederbörande hemman, så att full säkerhet för anläggningen åtnjutes.

Straxt efter bolagets bildande uppgjordes af den för anläggningen antagne öfverbyggmästaren kostnadsförslag såväl för Werkstäder som för Kanal-anläggningen. Det sednare, som för tidens vinnande måste uppgöras under värsta vintern, då marken war hårdt frusen och endast få och ofullständiga jordborrningar kunde verkställas, måste han dock mera suppositionsvis uppgöra.

Den 14 Mars 1862, sedan Styrelsen lyckats öfvervinna alla förut nämnda svårigheter, börjades Kanalgräfningen, till att börja med, med mindre arbetsstyrka, som dock ökades småningom allteftersom arbetsmanskap kunde erhållas. I april så snart första planritningen för werkstaden hunnit uppgöras, börjades äfven planeringsarbetena för densamma.

Den som icke varit med om och sett en anläggning af sådan utsträckning i en obebodd trakt, kan svårligen tänka sig de svårigheter som vid Sandviken hade att öfvervinnas. I grannskapet fanns blott en liten waktstuga för järnvägen och en ej stor Bondgård, som endast hade 3 inredda rum. Arbetschefen måste bo wid Jädrens station, belägen omkring $1/8$ mil från arbetsplatsen, och jordkulor måste i största hast uppsättas för de erhållne arbetarne, af hvilka dock en del måste gå till närmaste by, belägen $1\frac{1}{2}$ fjerdingsväg derifrån.

Kanalens hela längd är 10.400 fot, hvaraf de närmast werkstaden belägna 3000 foten gingo genom hög mark, der Kanalens djup varierade från 20 till 30 fot och tillfölje deraf dess bredd vid jordytan från 60 till 80 fot, återstoden af kanalens längd gick till hufvudsaklig del genom en mosse, der kanalens djup varierade från 8 till 20 fot och kan medeldjupet beräknas till 16 fot med en medelbredd vid jordytan af 45 fot.

Arbetet började på den höga marken och fortskred i början, så snart wi lyckats arbeta oss genom kälen, särdeles raskt och förhoppningsfullt, då marken bestod af lätt och fin upptagen sand, men ungefär 1200 fot från mossen kommo wi några få fot under jordytan, först på hård lera, sedan på pinmo och slutligen på berg, och af det sista hade wi att bortspränga en längd

af 1200 fot, med 8 fots djup och 18 fots medelbredd, hvilket så fördröjde arbetet, att wi först i oktober månad kunde få aftappa watten utur mossen och der börja arbetet.

Wår förhoppning, att wårsta arbetet då war gjordt, slog dock fel, ty sedan på första 1500 foten från den höga marken wi gräft oss ned genom mossen, påträffades en rinnande jäslera som allt eftersom gräfningen gjordes rann fram och fyllde kanalen. Detta försvårade och fördröjde kanalarbetet mer än något annat, och ehuru wi under hela wintern hade den mest tjenliga wäderlek för detta arbete och en arbetsstyrka, som varierade mellan 200 till 350 man, så upptogo dessa 1500 fot hela tiden från oktober till Mars och måste wi påla för de nedersta foten; sedan wi kommit genom jäsleran, gick arbetet fort till landsvägen, ehuru wi der hade endast 3 fots dyjord och sedan pinmo; på den öfre mossen war dyjorden nästan så djup som kanalens botten endast med undantag af den sista foten, der wi åter träffade på den svåra leran och så snart wi kommo till den, sköt kanalen helt och hållet igen på 500 fot; wi började då genast påla och fastsatte dermed igenom hela mossen, och derigenom lyckades wi slutligen att till början af juli detta år få kanalen färdig och få detta stora och svåra arbete fulländadt, som, ehuru det genom de många oförutsedda svårigheterna blev vida dyrare än kostnadsförslaget och betydligt fördröjdt anläggningens fullbordande; dock bör inom få år betala sig och genom minskadt tillverkningspris lemna Bolaget en stor fördel.

Kostnadsförslaget för Kanalen uppgick till R. 110.000:- men den verkliga kostnaden blef R. 200.538:18.

Anläggningen af Bolagets verkstäder fortgingo samtidigt men som Bolaget blef slutligt constitueradt först under Februari 1862, och ingenting förr kunde göras för utarbetande af planer och ritningar och många öfverläggningar och lång tid för uppgörande af plan och ritningar för en så widlyftig anläggning, fördröjdes som sagdt arbetets början, och som den antagne Byggmästaren, Herr Steffansson, äfven antogs till Disponent för Nyköping, och det ansågs nödigt, att han först gjorde en resa till England, fördröjdes dels ritningarnes uppgörande och beställningen af nödiga maskinerier mera än som war förenligt med arbetets snara fullbordan och Bolagets fördel; emellertid pådrefs anläggningen så mycket som möjligt war, och uppsattes under förlidet år Masugnar, Rostugnen, en del af Werkstads- huset, en Ånghammare efter Naylor's patent af en Ton vigt med öfvertryck, från Högbo nedflyttades en mindre byggnad för Befälet, en dito till provisionelt Arbets Kontor och en till boningsrum för befäl samt för Matinrättning; dessutom uppsattes och inreödes 3 nya Arbetsboningar, hvardera för 4 hushåll och påbörjades 2 sådane; planeringsarbetena och gräfningar för verkstad och sprängtrummor gjordes då äfven, sten för hjulbänkar och blif-

vande grundbyggnader sprängdes och framfördes i stora kvantiteter, ehuru som sedan visade sig på långt när icke tillfyllest, utan måste detta arbete fortsättas hela vintern och äfven en stor del af denna sommar. Utom den stora Ånghammaren, Tyres-walsverket och den stora swarfven, som hitkommo förlidet år, beställdes maskineriet och gjutgodset utom ifrån Bolagets egna verkstäder vid Nyköping och Domsjö äfven ifrån Forsbacka bruk och Herrar Lindahl & Runer i Gefle, på det att något hinder för anläggningen ej måtte uppstå, men i alla fall har så lång tid åtgått, att äfven icke nu allt hitkommit.

Under förlidet år anlades äfven 2:ne sammanbindningsjernbanor till Gefle-Dahla jernväg med rörliga sidospår vid Sandviken samt en sammanbindningsbana emellan Korsnäs kolplats och Gefle-Dahla jernvägen.

Under vintern nedlades de stora stenväggarna kring hjulbäck och stentrummor och på våren och försommaren nedlades sprängtrumorna och uppsattes alla 9 turbinerna samt blåsmaskinerna, Kran och bessemerugnarne, så att vi sista dagarne i Juli kunde börja tackjernsblåsningen, som dock för en kort tid sedermera måste avbrytas för insättande af ett nytt lager för en af turbinerna. Stålblåsningarne började i Augusti, men som maskineriet för att wända de stora rörliga Bessemerugnarne visade sig mindre ändamålsenligt måste det göras om, och har stålblåsningen derföre hittills endast kunnat bedrivas med de små Bessemerugnarne, hvilket jemte ovanan hos arbetspersonalen har gjort, att endast en mindre kvantitet stål kunnat produceras och att resultaten i afseende på stålprocenten icke varit sådan som vi beräknat och som vi få vid Edsken, men hvilket vi hoppas snart skall blifva bättre, serdeles då vi få axelledningen till stora kran nedpassad, så att vi med wattenkraft må kunna hastigare upplyfta stålskänken.

Från tidigt på våren och under hela sommaren har gräfning för och nedläggning af grunden för stora Ånghammaren fortgått, men har detta arbete varit serdeles fördröjdt genom de starka källådror, som under gräfningen öppnades och som gånge så mycket vatten, att vi måste använda 2 locomobiler och 21 pumpar för att hålla gropen så fri från vatten, att arbetet kunde fortgå; detta arbete är dock nu färdigt och som Styrelsen tror väl gjordt; den stora Ånghammaren är nu uppsatt och så snart ångrören blifva fastsatta, få vi försöka denna stora och wackra maskin.

Grunden för Tyres-walsverket börjades äfven tidigt på våren, men måste afbrytas i höst i brist på tillräcklig arbetskraft, då vi forcera så mycket som möjligt för att få Masugnen och Bessemerugnarne i gång; så snart dock detta arbete war färdigt, sattes alla stenhuggare åter på walsverksgrunden, och har den nu avancerat, så att bottenplåten är nedlagd och stolarne och walsarne uppsatta, men ännu måste en mängd passningar för lager och kopplingar göras i stenväggarna, innan walsverket blir så färdigt, att

det kan sättas i gång. Styrelsen hoppas dock, att före slutet af denna månad hafva åtskilliga Tyres utwalsade och således walsverket försökt.

Tolf omsmältningsugnar för deglar för omsmältning av Stålskrot äro äfven uppsatte och wänta wi blott på smältare från England för att få denna tillverkning i gång.

Under detta år äro de 2 under förlidet år påbörjade arbetsbostäderna fullbordade, en arbetsbostad för 4 hushåll, flyttad från Högbo, är under uppsättning och blir snart färdig. Den vid Sandviken förut belägna Jernvägs-wakt-stugan är ombyggd till Kontor och deremot en ny Waktstuga åt jernvägs-Bolaget uppförd på annat ställe. En byggnad för Materialbod och uthus för Kontoret är äfven uppförd, och en större tvåvåningsbyggnad för Ingeniören och en del af Kontorspersonalen flyttad från Högbo samt uthus dertill uppförde.

På bolagets mark af hemmanet S.1. I Tjärnås började förliden winter upptagande af en ny grufva, som förut varit inmutad under namn af Eric Ers grufvan och hvaraf Bolaget egde 15/24 delar af inmutarerätten samt sedermera inköpt 9/24 delar deraf, ehuru tvist uppstått om 1/24, hvarföre Bolaget nu med säkerhet icke innehafver mer än 23/24 delar af inmutarerätten samt hela jordeganderätten eller 47/48 delar i hela grufvan. Denna grufva, som tyckes vilja blifva en af de betydligaste i denna trakt, ja kanske äfven i detta land, har en utmärkt rik och godartad malm, serdeles passande för Bessemer methoden och efter sakkunnige personers omdöme närmast att jemföra med Dannemoramalmen och ehuru denna grufva endast något öfver ett år varit bruten, har malmbotten så förstorats, att till slutet af September månad detta år 39.228 ctr kunnat brytas och är det således all förhoppning, att då denna grufva blir så utvidgad, att flera grufsprängare der kunna arbeta, den skall lemna större delen af den malm, som kommer att användas vid Sandviken. Under denna sommar har styrelsen börjat upptaga en ny grufva i grannskapet af Eric Ers grufvan under namn af Östra Eric Ers grufvan och är nu malmhällen blottad, som äfven visar en utmärkt rik och vacker malm och som torde komma att täfla med Eric Ers, ehuru den kanske icke har fullt så stor malmstock som Eric Ers grufvan, såvida de icke på djupet förena sig till en större grufva. Malmen vid Eric Ersgrufvan kostar på malmbacken vid Sandviken redan Bolaget 42 öre pr ctr mindre än den köpte Bispbergsmalmen, och malmen från Eric Ersgrufvan motsvarar i värde fullt Bispbergs. Dessa grufvor böra således blifva af den största framtida vigt för Bolaget.

Äfven vid Walla Masugn hafva nya grufvor upptagits, aldeles bredvid masugnen, med en vacker och god malm, och då alla transporter för denna malm besparas, bör äfven dessa grufvor komma att tillskynda Bolaget en stor vinst för framtiden.

Wid Nyköpings Werkstad hafva stora förbättringar gjorts under loppet af förra och detta året, nemligen: en jernväg utlagts från Walsverket och Mekaniska Werkstaden till Warfwet, sen stor byggnad uppförts vid Warfwet, hvare större fartygsbyggnader kunna utföras, Wattenledningen till Warfwet förändrats, så att wattenkraft nu kan användas för flera arbetsmaskinerier derstädes, Walsverket ombyggts, då det gamla dels var aldeles för svagt dels oanvändbart för walsning af gröfre plåtar.

Bolagets ställning vid förlidet års slut war som följer:

Högbo & Edskens Bruksegendom med tillhörande Grufvor, Effecter och Inventarier	R. 1.889.872:40
Sandvikens Bruks anläggningar med effecter, och inventarier af rudimaterier	" 781.195:90
Horndals Bruksegendom med tillhörande grufvor, effecter och inventarier	" 1.036.221:21
Garpenbergs Bruksegendom med grufvor och inventarier	" 2.290.863:88
Nyköpings Bruks Egendom och Werkstad med effecter och inventarier	" 2.243.060:35
Hypothekers Conto	" 1.040.000:-
Horndals Effecter, dels skeppade, dels i Gefle	" 175.194:53
Garpenbergs Effecter, " " " " "	" 134.733:25
Dormsjö Tackjern, " " " " "	" 12.993:48
Högbo & Edskens Effecter, dels skeppade, dels i Gefle	" 64.243:93
Diverse debitorer	" <u>30.116:04</u>
	R. 9.698.494:97

Hvartill användts följande Capitaler:

Aktiers Conto	
för försålda 992 aktier af Serien A.	R. 1.785.600:-
" " 937 " " " B.	" 1.686.600:-
Reversers Conto	
Lån emot hypoteker R. 1.040.000	
" utan " " 1.216.773:28	" 2.256.773:28
Inteckningars Conto	" 2.192.792:60
Förlags Inteckningars Conto	" 900.000:-
Cassa Conto:	
Räkningar, som under januari detta år betalats, men som d. 31/12 1862 upptagits i Cassan	" 43.936:57
Manufactur Disconten	" 40.000:-
Jern Kontoret	" 14.904:43
F, Bergendal	" 450:-
D. Elfstrand & Co.	" 22.519:89

Bruksegares Hypotheks Cassa	R.	38.807:82
½ års inbetalning till d:o	"	2.347:66
Joh. Holm	"	88.776:54
Hinde & Gladstone	"	44.241:11
Rob. Benson & Co. Separat Conto	"	177.216:50
Rob. Benson & Co. General Conto	"	217.814:48
14 st. Diverse Creditorer	"	86.406:37
Årets Winst	"	<u>99.307:72</u>
	R.	9.698.494:97

Winsten härleder sig från följande:

Garpenberg enl. Bruksbok R. 20.100:37		
Garpenberg & Dormsjö Effecter R. 41.315:92	R.	61.416:29
Horndals Effecter	"	31.895:83
Högbo & Edskens Effecter	"	<u>5.995:60</u>
	R.	99.307:72

Den är ej stor, och orsaken härtill är att Styrelsen vågade ej under början af året tillverka Stålgöten vid Edsken af fruktan, att då anläggningen vid Sandviken nyss war påbörjad och ombyggnad utaf walsverket vid Nyköping skulle ske, göten ej skulle kunna bearbetas till säljbar form, hvarföre tackjern under början af året tillverkades och hvilket såldes till så lågt pris i England, att det borttog en stor del af winsten af ståltillverkningen under sednare delen af året.

Dertill kom äfven den motgången, att stället skar ut sig och en del af Masugnspipan rasade den 11 october, hvarigenom icke allenast tillverkningen afbröts 2½ månader tidigare än beräknat war utan äfven en dryg reparationskostnad ökade omkostnaderna för tillverkningen och således på två sätt minskade den beräknade behållningen.

Wid Nyköping åter borttog ombyggnaden stor tid och dessutom nödgades Bolaget vid köpet af denna Egendom äfven af förre Egaren öfvertaga några af honom afslutade kontrakter, som borttogo den winst Bolaget på andra arbeten gjorde sig.

Dessutom lemna tackjernstillverkningarne vid både Horndal och Garpenberg, så länge icke högre tackjernspriser erhållas obetydlig winst. Dock kan Bolaget med tillförsigt vänta ett vida bättre resultat, då bolagets nya anläggningar vid Sandviken blir fullbordade, så att tackjernstillverk-

ningen må kunna förändras till stålgötstillverkning och götena sedan bearbetas vid Sandviken, hvarigenom utom den större tillverkningen, som kan beräknas vid sistnämnda ställe och dermed förenad större winst, äfven en vida större behållning af Garpenberg, Horndal och Edsken kan med säkerhet påräknas, men förr än Bolagets alla anläggningar med nästa år komma i full gång, vågar Styrelsen ej förespegla Bolaget någon serdeles förstorad winst.

Då Bolagets skulder för närvarande äro så stora, tillstyrker Styrelsen, att den under förlidet år erhållne winsten ej måtte utdelas utan tillvidare besparas.

Styrelsen får äfven meddela, att till den 31 September detta år uppgå de Sandvikens Bruks anläggningar och förlag debiterade belopp till

Kanalen	R.	200.538:18
Werkstaden och öfviga anläggningar	"	743.183:51
Förlaget, som egentligen består av för tillverkningen nödiga rudimaterial samt inventarier	"	<u>430.940:58</u>

Rmt R. 1.374.662:27

Högbo den 10 October 1863.

G.F. Göransson."

Anm. I slutet af December 1864 inställde Förlagsmannen Joh. Holm sina betalningar.

— x ————— x —

Som framgår av denna styrelseberättelse, uppbyggdes efter stora mått Sandvikens bessemerverk på Högbo utägor vid Storsjöns strand och Gävle-Dala järnväg. Bolaget drogs emellertid med stora skulder, och när stadsmäklaren Johan Holm i Stockholm, som varit den förnämste kapitalanskaffaren 1864 inställde sina betalningar, gjordes stora ansträngningar för att ombilda Högbo stål- och jernverks Aktiebolag, som då tillika ägde Garpenbergs och Horndals bruk i Dalarne och Nyköpings mekaniska verkstad.

Detta misslyckades emellertid, och som en följd därav måste jämväl Högbobolaget 1866 träda i konkurs, varefter dess egendomar såldes var för sig. Själva Högbo - den gamla bruksegendomen - övergick då genom köp till brukspatronen Aug. Lundeberg på Forsbacka.

Och vad anläggningarne vid Sandviken angick, försåldes dessa till ett 1868 nybildat bolag, benämnt Sandvikens jernverks Aktiebolag. I enlighet med en i K. Civildepartementet inlämnad, så lydande, skrivelse: "Stor- mäktigste Allernådigste Konung! Hos Eders Kongl. Majestät få undertecknade,

interimsbestyrelse för ett bildadt Aktiebolag för tillverkning af stål och jern, benämndt Sandvikens Jernverks Aktiebolag i underdånighet anhålla om nådig fastställelse å hosföljande Bolagsordning.

Stormäktigste, Allernådigste Konung

Eders Kongl. Maj:ts

Underdånigste, tropligtigste tjenare

R. Murén

C. Hyckert

J. Michaeli

A. Henrik Göransson

Gefle den 9 oktober 1868" - fastställde "den Kongl. Regeringen" den 16 oktober samma år denna bolagsordning.

Ändringar i bolagsordningen fastställdes sedermera genom K. Resolutionen d. 5/11 1869, d. 13/12 1872 och d. 21/8 1891. En förnyad bolagsordning fastställdes d. 11/9 1896 och slutligen inregistrerades i K. Patent- och Registreringsverket d. 27/7 1911 och 12/11 1917 vissa förändringar i samma bolagsordning.

Anläggningarna vid Sandviken omfatta järnverk med masugnar, martinverk, bessemerverk, elektrostålugn, ånghammare pressverk, varm- och kallvalsverk, trädrageri, sågblads- och drivfjädersfabriker.

Den 8 mars 1897 inregistrerades i K. Patent- och Registreringsverket Sandvikens jernverks Aktiebolag, med ändamål att tillverka järn och stål och med ett aktiekapital av lägst 1.500.000 och högst 4.500.000 kr, fördelat på aktier, envar lydande å 2.500 kr samt med en styrelse, bestående av konsuln Göran Fredrik Göransson och bruksägaren Anders Henrik Göransson, båda i Sandviken samt grosshandlaren Wilhelm Stenbeck i Gävle. Det antecknades också, att aktiebolagets firma skulle tecknas utav envar av bemälda ledamöter, att kallelse till bolagsstämma skulle försiggå genom kungörelse i "allmänna tidningarne", en annan i Stockholm och en i Gävle utkommande tidning 3 gånger och första gången 1 månad före stämman samt att minimikapitalet, 1.500.000 kr, vore till fullo inbetalt.

Samma år registrerades dels d. 21/6 ett bolagsstämmobeslut om aktiekapitalets ökning till 3.000.000 kr och att till styrelsesuppleanter utsetts hovapotekaren Carl Wilhelm Sebardt i Stockholm och ingenjören Tord Alarik Magnuson, Sandviken och dels d. 26/7 att å aktiekapitalet inbetalts ytterligare 1.500.000 kr.

D. 7/8 1899 registrerades, att som ordinarie ledamot i styrelsen i stället för Stenbeck inträtt suppleanten Sebardt som fick till efterträdare grosshandlaren Ernst Kronberg i Gävle och att firman skulle tecknas av envar av styrelsens ledamöter eller vid förfall för någon av dem av styrelsesuppleanten Magnuson.

1900 d. 16/7 registrerades, att i stället för konsul G.F. Göransson - grundläggaren av Sandvikens järnverk, som gick ur tiden den 12 maj s.å. - invalts förutvarande suppleanten Magnuson och att till styrelsesuppleanter i stället för Magnuson och Kronberg invalts herrar Karl Anders Fredrik Göransson och Bengt Olof Hjorth, båda i Högbo socken samt att firman skulle tecknas av envar utav styrelsens ordinarie ledamöter.

Sedan följde en i "registreringsavseende" lugn period. 2 goda vänner och svågrar, A. Henrik Göransson och Tord Magnuson arbetade för Sandvikens väl. Först 1910 d. 3/10, då bandet emellan de bägge omnämnda märkesmännen genom Göranssons bortgång hade brustit, förekommer Sandvikens järnverk i Registreringsverkets annaler, i det att till styrelseledamot i stället för Anders Henrik Göransson valdes dennes son, förutvarande suppleanten, Karl Anders Fredrik Göransson och till suppleant i den förres ställe inträdde ingenjören Karl Arvid Johansson.

1911 den 27/7 registrerades, att på grund av bolagsstämmobeslut d. 20/5 och 27/6 bolagsordningen ändrats därhän, att aktiekapitalet skulle utgöra lägst 3.000.000 och högst 9.000.000 kr, varjämte å bolagsstämma beslutits aktiekapitalets ökning till 6.000.000 kr.

Senare på samma år d. 11/9 inregistrerades, att till ledamot i bolagets styrelse utsetts herr Bengt Olof Hjorth, i vilkens ställe som suppleant invaldes grosshandlaren Ernst Viktor Engwall i Gävle. Det anmäldes också, att överingenjören Tord Alarik Magnuson utsetts till bolagets verkställande direktör samt att firman skulle tecknas av envar af styrelseledamöterna var för sig.

Följande året d. 30/10 registrerades, att å aktiekapitalet inbetalts ytterligare 3.000.000 kr.

I registreringen d. 14/8 1916 heter det sålunda: "Bengt Olof Hjorth har upphört att vara styrelseledamot."

Till styrelseledamöter hava ytterligare valts grosshandlaren Anders Olsson i Stockholm och disponenten Lars Yngström i Torsångs socken av Kopparbergs län. Suppleanter äro juris utriusque kandidaten Carl Axel Koraen i Stockholm och ingenjören Gunnar Fredrik Magnuson i Gefle,

Firman tecknas av disponenten Tord Alarik Magnuson, Göransson och Sebardt, var för sig."

1917 d. 29/6 inregistrerades, att till styrelseledamot i stället för hovapotekaren Carl Wilhelm Sebardt utsetts förutnämnde Koraen, i vilkens ställe som suppleant inträtt rådmannen Carl Wilhelm Sebardt, Stockholm, och att firman skulle tecknas av herrar Magnuson och K.F. Göransson, var för sig.

Senare samma år blevo genom tvenne bolagsstämmobeslut d. 2/6 och 16/8 vidtagna ändringar i bolagsordningen, d. 12/11 inregistrerades nämligen,

att bolagets ändamål angavs skola bliva att idka bruksrörelse och annan därmed förenlig verksamhet, att aktiekapitalet skulle utgöra lägst 6.000.000 och högst 18.000.000 kr och att kallelse till bolagsstämma skulle kungöras i samma tidningar, som förutvarande bolagsordning angåve, dock med den skillnaden, att kungörelsen skulle äga rum 2 gånger och sista gången minst 2 veckor före ordinarie och minst 1 vecka före extra stämma. Samtidigt antecknades i bolagsregistret, att i bolagsordningen intagits förbud i vissa fall mot akties förvärvande.

D. 5/7 1918 inregistrerades ett ordinarie bolagsstämmobeslut av d. 12/5, s.å., varigenom aktiekapitalet ökades med 6.000.000 kr genom överföring av besparade vinstmedel.

1920 d. 11/8 inregistrerades, att Karl Anders Fredrik Göransson blivit utsedd till bolagets verkställande direktör och att firman skulle tecknas av Tord Magnuson, Göransson och Lars Yngström, var för sig.

Dessförinnan hade inregistrerats, att överingenjören Gunnar Fredrik Magnuson ägde hemvist i Skoghall (Uddeholmsverken), Hammarö socken, Värmlands län.

1921 d. 13/7 infördes i registret, att styrelseledamoten, grosshandlare Anders Olson efterträtts av bolagets verkställande direktör K.F. Göransson, i vilkens ställe som suppleant invalts bankkamreraren Gustaf Jacob Sehlberg i Gävle och att herrar Tord Magnusons och Lars Yngströms hemvist vore; för den förre Högbo bruk och för den senare Sandviken samt att firman tecknades av herrar Magnuson, Göransson, Yngström och direktören Hans Krook i Sandviken, var för sig.

1926 d. 28/5 inregistrerades, att överingenjören Gunnar Fredrik Magnuson vore direktör vid Skönviks Aktiebolag, med hemvist: Skönvik, Timrå socken av Västernorrlands län.

1928 d. 28/11 elev firmateckningen så till vida inskränkt, att endast herrar Magnuson, Göransson och Yngström skulle underskriva aktiebolagets firma.

Följande året, 1929 d. 10/6, då Göran Fredrik Göranssons skapelse, Sandvikens järnverks aktiebolag, förlorade näst grundaren sin förnämste kraft, disponenten och brukspatronen Tord Alarik Magnuson, kom att synas i Registreringsverkets böcker, att i stället för den avlidne framstående bruksledaren invalts som styrelseledamot hans son, direktören Gunnar Magnuson, i vilkens ställe till suppleant inträdde kaptenen Erik Gustaf (Gösta) Henrik Westerberg i Trollhättan samt att firman tecknades av herrar Göransson och Yngström samt intendenten Viktor Fredrik Magnusson, var för sig.

1930 den 14 juli inregistrerades följande viktiga beslut

1:o ändring i bolagsordningen beträffande aktiekapitalet, i det att

detsamma skulle utgöra lägst 12.000.000 och högst 36.000.000 kr och att varje aktie skulle lyda å 100 kr;

2:o aktiekapitalets ökning till 16.000.000 kr; och

3:o ändring i bolagsordningen, enligt 2:ne bolagsstämmobeslut d. 16/4 och 12/5 1930, angående ny lydelse av § 17.

Därjämte antecknades, att direktör Gunnar Magnuson vore bosatt i Stockholm och att Viktor Magnusson erhållit titeln "direktör".

Samma år den 17 oktober infördes i aktiebolagsregistret, att å aktiekapitalet inbetalts ytterligare 4.000.000 kr, vadan det inbetalta aktiekapitalet är 16.000.000 kr.

— x —

x —

Konsul G.F. Göransson tillhörde en yngre gren av den gamla, vidt utgrenade Askersundssläkten Berg, vars äldste, kände stamfader i slutet av 1500-talet var bonde i Bergs by i Lerbäckes socken av Örebro län. Efter en senare ättling, rådmannen i Askersund Göran Svensson Berg, kallade sig dennes barn för namnet Göransson. Ett av dessa, sedermera grosshandlaren Anders Petter Göransson, f. 1789, d. 1850, bosatte sig i Gävle samt gifte sig med Maria Catharina Elfstrand, f. 1795, d. 1851.

Den äldste av de tvenne sönerna i detta äktenskap, Göran Fredrik, var född den 21 januari 1819. Denne - konsuln och bruksdirektören vid Sandvikens järnverk - började efter vid 21 års erhållet burskap som grosshandlare sin bana som köpman i Gävle. Under en affärsresa i England 1857 gjorde han bekantskap med ingenjören Henry Bessemer och inköpte av honom 1/5 av dennes patenträtt för Sverige. Hemkommen skred Göransson genast till verket för ett praktiskt tillämpande av den nya ståltillverkningsmetoden. Apparater anskaffades och uppsattes, som förut är nämnt, vid Edskens masugn. Det visade sig emellertid snart nog, att metoden ej var fullt utexperimenterad liksom ock att de engelska ingenjörer, som medföljt för apparaternas uppmontering ej voro vuxna sitt uppdrag. De återvände, och Göransson tog saken själv om hand. Ledd av sitt praktiska förstånd, lät han ommura bessemerugnen sålunda, att de från blästern ledande inströmningshålen ökades såväl till antal som vidd.

Hans strävanden kröntes ock slutligen med framgång - i sista minuten kan man säga, då han på grund av de många misslyckade försöken var nästan redo att sluta sitt arbete härutinnan. På Fredriksdagen (d. 18/7) 1858 företogs en ny blåsning med det goda resultat, att bessemerstålsproblemet blev löst. Det heter därom i en biografi över den märklige mannen: "stålet blev kvickt och lättflytande, all slagg flöt upp ur detsamma och slaggfria göten erhöles."

Av köpmannen hade blivit en framstående metallurg, som Jernkontoret år 1865 belönade med sin stora guldmedalj. Andera utmärkelser kommo under årens lopp brukspatron eller konsul Göransson till del. Han blev R.N.O. och Kommendör m.st. korset av V.O., ledamot av Vetenskapsakademien och kallades av Uppsala Universitet att den 31 maj 1900 emottaga lagerkransen som filosofie hedersdoktor. Denna sistnämnda utmärkelse blev han ej i tillfälle att emottaga, ty den 12 i samma månad och år kallades han hädan. Den 18 fördes han till den sista vilan. Hela Sandviken sörjde sin hövding, och kransen från brukets arbetspersonal med inskriften: "En gård af kärlek, tacksamhet och vördnad" vittnade därom, och lagerkransen från Uppsala med det enda ordet "vördnad" var den lärda världens hyllnings- och avskedsgärd åt den bortgångne, store mannen.

"Som Far du varit ibland oss alla,
Och trofast vän vi Dig vågat kalla.
Det ljusa minnet Du lemnat kvar,
Att allas väl Du på hjärtat bar"

(Sista versen i en diktarhyllning i Gefle Posten av Axel B-n).

Konsul Göransson gifte sig 1842 med Catharina Sehlberg, f. 1820 och d. 1878 samt syster till grosshandlare Sehlberg i Gävle.

Släkten Göransson är införd i Svensk Släktkalender, 1918 års årgång och hänvisas därtill.

Disponenten Carl Magnuson

Den bekante generalen, Stockholms överståthållare m.m. Jakob Albrekt von Lantingshausen, f. 1699 och d. 1769, härstammande från en gammal holländsk adelssläkt van Lanting, tog till valspråk, efter sitt lämnande av fransk och återinträdande som generalmajor i svensk krigstjänst samt hedrad med utmärkelsen av K.m.st.k. S.O., orden "Ingens träl, ingens tyrann" - en återklang av Rousseaus frihetstankar.

I sitt äktenskap med grevinnan Anna Sofia von Fersen, en syster till Axel von Fersen d.ä. hade han tvenne barn, av vilka sonen, sedermera överkammarherren Albrekt von Lantingshausen år 1800 upphöjdes i grevligt stånd. Grevtiteln gick i arv på hans äldste son Erik Albrekt, f. 1781, militär, hovman (överkammarherre) och hög frimurare - Carl XIII:s riddare - samt stor godsägare; han ägde bl.a. egendomen Granhammar i Uppland och del i Warnäs bruk i Örebro län (Grythytte socken). De övriga delarne i samma bruk, som sedermera på 1850-talet och genom inköp av en del bruksegendomar

bildade i Älvestorps bruk, innehades av släktingar till greve Erik Albrekt von Lantingshausen, nämligen kaptenen, sedermera hovmarskalken, friherre V. von Knorring, disponent på Warnäs från 1840 och gift med en dotter till friherre Nils von Höpken och friherrinnan Johanna Carolina von Lantingshausen samt generalen friherre A.G. Leijonhufvud, gift med en dotter av kammarherren, friherre Claes Gustaf Rålamb och friherrinnan Charlotta Augusta von Lantingshausen. Bägge dessa friherrinnor von Lantingshausen voro systerdöttrar till greve Erik Albrekt, vilken avled ogift d. 18 maj 1856, och med honom utslocknade ätten von Lantingshausen på svärdsidan.

I en av salongerna på Högbo herrgård finnas tvenne porträtt, föreställande en äldre och en yngre man. De likna varandra i iögonfallande grad såsom en son liknar sin far. Detta blodsband förenade ock den ädle greven Erik Albrekt von Lantingshausen och den fattige, bruksdisponenten in spe Carl Magnuson.

Det hade nämligen på sin tid uppstått en allvarlig kärleksförbindelse emellan den förstnämnde och en mamsell (som tidens icke adliga damer kallades) Carin Lindberg, dotter till en bergsman från Nora bergslag. Följden därav blev en 1821 född gosse, som i dopet erhöll namnet Carl och sedermera under sin uppväxtålder med sin morfars tillåtelse fick kalla sig Magnuson.

Utstött ifrån föräldrarhemmet - 1800-talets intolerans i fråga om s.k. "kärleksbarn" är nog samt känd - och för stolt att bedja barnets fader om hjälp, hyrde den stackars modern sig ett vindsrum i ett vid Lästmakaregatan i Stockholm andra huset från Norrlandsgatan beläget hus, tillhörigt en skräddare Lund och försörjde sig och sitt lilla barn med handsöksömnad. Carin Lindberg var en beundransvärd mor, och den lille Carl erhöll en god men sträng uppfostran. Sattes i skola, först i en flickskola, där jämväl pojkar fingo lära sig katekes och "quattuor species" och sedermera i en "bättre-mans-skola" för pojkar - Svartengrens. Hon fick ej länge behålla och leva för sitt allt på jorden, sin käre son; 1834, det svåra koleraåret i Stockholm, skördades hon liksom så många andra, lämnande efter sig i outsäglig sorg, som under många, många år därefter var lika bitter, den 13-årige Carl Magnuson. Faderskärleken, som förut hämmats och helt säkert icke var något påtvingat, utan äkta och uppriktig, trädde nu fram, och greve Erik Albrekt von Lantingshausen tog sig gossen om hand och inackorderade honom i en fin familj: hos kommandanten vid invalidkåren å Ulriksdal i Solna, norr om Stockholm, Daniel Kafle. Där vistades Carl Magnuson i 5 år.

Carin
Magnusdotter
Lindberg

I släkten Magnusons ägo finnes en samling brev, skrivna under åren 1839 till i mars 1856 från greve Er: Alb: Lantingshausen (utan "von" eller "v") till "Min käre Magnuson".

Dessa brev äro synnerligen intressanta. I all sin affärsmässighet samt överflödande av goda råd och förmaningar till redligt arbete och ett sparsamt levnadssätt och med sina försäkningar av sann, verklig, oavlätlig tillgivenhet etc. röja de en fars ömma omtanke om sonens välgång. Han glädjer sig, när det går sonen bra, han lyckönskar honom, när han får vishet om, att det val av livsledsagarinna som sonen gjort varit gott och skickar sedermera också 2.000 Rdr till bosättning. Dessa brev, som äro värda ett ingående studium, och som andas förtrolighet och faderskärlek, visa, att denne greve von Lantingshausen icke var någon av sin tids vanliga kvinnoförörare; han var en sann ädling, som ej skulle tvekat att föra till altaret sitt hjärtas brud, om det hade gått för sig. Det hade ju i denna adelshögfärdens glansperiod under Carl XIV Johans första regeringsår varit något alldeles "horribelt", om en greve och därtill hovman sänkt sig så djupt, att han gift sig med en ofrälse. De högadliga släktingarnes, en v. Knorrings, en Leijonhufvuds, en Rålams m.fl. arvs- hunger gjorde ju också sitt till. Greve Erik Albrekt von Lantingshausen förblev ogift livet igenom. Var det manne kärleken till Carin Lindberg, som var orsaken därtill?

Det första av oförmälda brev är daterat den 11 januari 1839. Det lyder som följer: "Min Bästa Magnuson! Jag förmodar at i slutet af nästa vecka kunna vara åter i staden och skall då låta Dig veta min ankomst, emedlertid anser jag nödigt, at Du i och för Din tillämnade resa låter beställa Dig ett par tjocka underplagg af parkum at hafva under byxorne. Sama skraddare som syr kläderne kan äfven förfärdiga desse plagg.

Tillgifvenhetsfullt

E: Alb: Lantingshausen."

I februari eller mars 1839 reste den 18-årige Carl Magnuson till ett litet järnbruk i Älvsborgs län vid namn Kollerö, som då ägdes av en bruks- patron J. Wikström "för att inhemta kunskap i jernhandteringen och äfven uti Landthushållning, så framt därtill gifves tillfälle" - yrken, som föda sin man, "om han är skickelig och genom ett stadigt och redligt förhållande vet at förskaffa sig andras förtroende."

Påföljande år i februari befinner Carl Magnuson sig på Öxnäs, bruks- och lantegendom i Högsätters socken i Älvsborgs län, med privilegier från

skilda tider. År 1845 funnos där 3 hammare och 4 härdar med 2.000 skeppunds smide. Denna egendom har egts av den bekante John Hall d.y. i Göteborg och på 1840-talet brukspatronen Carl Wikström, en son till förut omtalade J. Wikström.

Den unge 19-åringen tyckte om ombyte av plats och 1840 i oktober har han tillträtt bruksbokhållareplatsen vid Billingsfors bruk i Steneby socken i Dalsland. Detta järnbruk, privilegierat 1738, ägdes under Magnusons tid av Upperusds bruksbolag med bl.a. medlemmar Baron H.St. Cyr. Till bruket med dess masugn, 2:ne rostugnar, gjuteri med kupolugn, 4 st. Franche-Comté härdar med 2:ne smält- och 4 räckhamrar, en knipphammare, 2 stålugnar hörde en stor jordegendom om 4 mantal. Billingsfors bruk äges nu av A.B. Billingsfors-Länged med ett aktiekapital av 4.000.000 kr.

Ehuruväl Carl Magnuson, uppåtsträvande som han var, längtade från Billingsfors, som annars genom sin vackra natur tilltalade honom mycket, för att komma ett trappsteg till på bruksbanan d.v.s. för att erhålla en förvaltaresyssla, för vilket ändamål han tillskrev sin beskyddare att genom dennes förmedling bliva utsedd till bruksförvaltare vid Warnäs, där friherre V. von Knorring var disponent - något som alldeles misslyckades, då han kom för sent (en annan hade redan utsetts), stannade han likväl på Billingsfors till på hösten 1842, då han tillträdde bruksbokhållarebefattningen vid Bäckefors bruk i Vedbo härad i Dalsland, anlagt av en brukspatron L.M. Ugglå, som d. 19/3 1767 erhöill Bergskollegii privilegium att vid säteriet Wättungen anlägga en "råstålshammare" med en härd.

Medelst från England anskaffade blåsverk, maskinerier och arbetare infördes här det förut i Sverige icke brukliga "halfwallon- eller Lancashiresmidet". Bruket ägdes då - 1842 - av brukspatronen C.F. Waern.

Det finnes f.n. ett 1909 bildat Bäckefors bruks A.B. för tillverkning av spik- och stålbrodd, men är dess rörelse nedlagd.

Bruksbokhållare Magnuson stannade nära 3 år på Bäckefors bruk och 1845 är han hos en bruksförvaltare Lindberg på Stjernfors bruk vid Nitälven i Ljusnarsbergs socken, som hade en ganska stor stångjärnstillverkning; omförmälda socken har, som bekant, en mängd järnmalmsgruvor med Svartviksfältet som den förnämsta. Nämnde bruksförvaltare Lindberg, som f.ö. var bror till Magnusons avlidna mor, hade en vacker dotter, och de unga tu blevo snart utsatta för gud Amors pilar. Och delvis därpå berodde det väl, att Carl Magnuson ej gjorde sig någon brådska att skaffa sig plats förrän följande år, då han var inspektor vid Ramshyttan adr. Arboga, att döma av ett brev av d. 28/10 1847 till "Inspectoren, Adle och Högaktade C. Magnuson" från greve v. Lantingshausen.

Året därpå erhöill han d. 15/10 inspektorsbefattningen vid Rockesholms bruk i Grythytte socken i Örebro län. Bruket hade endast en tyskhärd samt

en manufakturstock med en klippsax och en värmeugn. Rockesholm hade anlagts år 1715 av en änkefru Emerentia Stockenström, född Rokes eller Rockes.

Vid tiden för Carl Magnusons tillträde som inspektor på Rockesholm ägdes bruksegendomen av en brukspatron Berggren. I några år stannade Magnuson som förvaltare på Rockesholm; i början var ju lönen, mestadels bestående av s.k. stat, liten, men sedan han 1850 i september gift sig med sin kusin, förvaltare Lindbergs dotter på Stjernfors erhöll han ett årligt understöd av 600 rdr från greve v. Lantingshausen, och då han haft förmånen erhålla en både vacker, mycket duglig och särskilt sparsam och ekonomiskt anlagd hustru, log ju lyckans sol emot honom.

Den 21/11 1851 föddes sonen Tord Alarik och ett par år därefter den andre sonen ~~Algot~~^{Albert}, som nu vistas i Förenta staterna och är barnlös.

Efter greve Er. Alb. v. Lantingshausens bortgång 1856 erhöll Carl Magnuson de flera gånger i gåvobrev utlovade 8000 Rdr B:co eller 12.000 Rdr.

Ännu var ej brukstjänstemannatiden slut för förvaltare Magnuson. Efter att ha varit anställd vid Lindfors lant- och bruksegendom i Nyeds socken i Värmland, vilket bruk ägdes av brukspatron Geijer på Brattfors m.fl. intressenter kom Magnuson att tillträda disponentbefattningen vid Lessebo bruk i Småland. Med förbigående av detta märkliga bruks äldre historia kan nämnas, att då bergsrådet, med dr. J.L. Aschan 1802 köpte Lessebo, funnos där utom det i mitten på 1600-talet anlagda pappersbruket nickelsmälthytta, masugn, knipp-, spik- och stångjärnshammare. På 1870-talet nedlades järn- och nickilverken. Bruket ägdes av nämnde Aschans arvingar, och enligt testamente av bergsrådet Aschan fick detsamma ej säljas under hans barns tid. Efter den siste arvingens död 1896 ombildades Lessebo till aktiebolag.

Under sin disponenttid på Lessebo var Magnuson mycket verksam för tillkomsten av Carlskrona-Wexiö jernvägs aktiebolag, som öppnades för trafik i mitten av 1870-talet.

Den sista befattningen som disponent innehade Carl Magnuson på Hellefors Styckebruk i Lilla Mellösa socken i Södermanland, som omfattade järnverk med masugn, gjuteri, mekanisk verkstad, kvarn, såg och en mängd hemman. Bruket tillhörde det av envoyén U. von Celsing på sin tid upprättade s.k. Celsingska fideikommisset, vilket sedermera förändrats till penningefideikommiss. Sedan år 1906 äges Hellefors bruk av Aktiebolaget Järnförädling.

Sista perioden av Carl Magnusons levnad är förlagd till Stockholm. Dit hade hans håg alltid stått. Som ung och som nygift hade han tillskrivit sin köttslige far och välgörare att få verksamhet i Stockholm, varpå

han ständigt erhållit avrådande svar. Han var under sin första brukstid ej så värst intresserad av det honom påtvungna yrket. Hans självständiga natur och "ädlingens blod" i ådrorna hade skapat honom till herre och icke till dräng. Hans håg låg åt affärslivet, och vad var väl naturligare än, att Brukspatron Magnuson, sedan han genom idoghet och begåvning samt troget biträdd av sin kloka och sparsamma hustru under årens lopp skaffat sig förmögenhet och när han slog sig ned i huvudstaden, ville använda sitt kapital på sätt, som då ansågs vara bäst, nämligen inköp av byggnadstomter i sådana delar av Stockholm man hade "på känn" skulle bebyggas. Många blevo därigenom mycket rika, medan andra blevo av med vad de ägde, i all synnerhet, om de råkat ut för någon av de "quasi-byggmästare", varav det fanns gott om den tiden. Brukspatron Magnuson lär ha' förlorat åtskilligt på sådana affärer. Han rådde om hörnhuset Flemingg. 48 samt hade tomter vid Frej-, Dala-, Roslags- och Birgerjarlsgatorna till ett taxeringsvärde av 343.000 kr.

Brukspatron Magnuson synes ha' flyttat till Stockholm 1878; i det årets adresskalender förekommer nämligen "Magnuson, Carl, Brukspatron, Disponent för Hellefors styckebruk;" samma titel hade han t.o.m. 1883. Följande år, då han flyttade från Drottningg. 63 B till Norra Humlegårdsg. 8 var titeln ock allt framgent endast "brukspatron". Bostaden varierade mycket - som det anstår en äkta Stockholmare -; 8 platser men längst i huset Sibylleg. 22, nämligen hela 10 år.

Trött av år slutade emellertid Brukspatron Magnuson sin verksamma levnad år 1903 och ligger begravnen på Sandvikens kyrkogård.

I 1903 och 1904 års adresskalender återfinnes helt naturligt ej hans namn, men i husägarregistret för samma år angives han som innehavare av fastigheterna vid Fleming- och Frejgatorna; 1905 är detta uteslutet.

Brukspatron Carl Magnusons äldste son Tord Alarik Magnuson, född d. 25 november 1851, genomgick Kristinehamns lägre elementarläroverk 1862-65, fortsatte skolstudierna vid Växjö högre elementarläroverk, varest han 1871 "tog studenten". Studerade sedan vid Uppsala universitet och tog 2 år därefter medicinsk filosofisk examen (den s.k. medikofilen). Slog emellertid den blivande läkarebanan ur hågen och ingick i stället som elev vid Teknologiska institutet i Stockholm (n.v. K. Tekniska Högskolan). Utexaminerad som bergsingenjör därifrån 1875, antogs han som föreståndare för Årys masugn i Hemmesjö-Tegnaby (Esaias Tegnér's hembygd) församling i Kronobergs län. Denna masugn var förenad med ett gammalt järnbruk sedan

1500-talet, som i många år ägdes av den adliga ätten Rosenqvist af Åkershult. Efter att sedermera ha' tillhört en greve Mörner, en överstelöjtnant Lode, en överste af Chopman m.fl. "högheter", inköptes Åry bruk och masugn 1823 av bergsrådet Aschan, ägaren av Lessebo.

Året 1877 var bergsingenjör Magnuson Jernkontorets stipendiat å dess metallurgiska stat samt inträdde därefter i Sandvikens jernverks Aktiebolags tjänst, där han kvarstannade, bunden av bl.a. "kärlekens band" och utövade en mycket gagnande verksamhet som överingenjör, disponent och ordförande i bolagets styrelse. Han bodde de senaste åren av sin levnad på Högbo bruk, som han inköpte av släkten Lundeberg. Han var R.N.O. och K.W.O.m.m.

Brukspatron Tord Magnuson avled d. 3/3 år 1929, och många sörjande förutom anhöriga och brukspersonal stodo vid den dugande, allmänt avhållne mannens bår. Hans minne är ock hugfäst genom hans kommunala arbete och storartade donation till Sandvikens nya kyrkobyggnad.

Förenad i ett lyckligt äktenskap sedan d. 20/10 1879 med Konsul Göranssons dotter, Maria Elisabeth, efterlämnade han maka och barn.